

PTÁK ROKU 2016 ČERVENKA OBECNÁ

ČERVENKA SE PŘEDSTAVUJE

Je únor, v půl páté ráno tma jako v pytli, mezi kolejemi leží zbytky sněhu. Nádražím na hlavním koridoru jen párkrát za hodinu produní noční rychlík, jinak noční ticho ruší jen hlášení staničního rozhlasu ... a zpěv červenky ze svahu nad nádražím. V nevládném a mrazivém ránu zpěv jako z jiného světa, melancholický, smutný, nesmírně tichý ve srovnání s rychlíkem, ale neustávající a zvětšující, že jednou jaro určitě přijde.

Mám červenky rád. Zvláště ráno na nádraží.

Mladá, letos vyvedená červenka připomíná své úhledné rodiče snad jen stejným velikým okem. V přírodě dá ale většinou dost práce takového ptáka vůbec vidět. Mladé červenky nemají důvod se příliš vystavovat na odív, spíš se nenápadně pohybují v hustších keřích a rostlinstvu. Důvěrněji se s takto zbarveným ptákem znají jen kroužkovatelé při letních a časně podzimních odchycích.

Foto: Martin Pelánek

Lidové názvy: čermák, čermáček, hudačka, čerkýnka, na Moravě rážka nebo ražka

ČERVENKY OKOLO NÁS

Drobného ptáčka s červenou náprsenkou pozná na fotografii ledaskdo. V přírodě, anebo i na vlastní zahradě, už je to složitější. Lidí se sice moc nebojí, ale pohybuje se většinou ve spleti větví někde u země, uvidíme ji jen na chvilku a cihlovou hruď ani nemusíme zahlédnout. Zkušeným ornitologům stačí k určení typický tvar těla s poměrně velkou hlavou a nápadným okem, případně způsob chování při vyplašení, kdy se červenka snaží rychlým letem ukrýt v nejbližším

porostu. Nejlepším určovacím znakem je často hlas, o kterém bude řeč později.

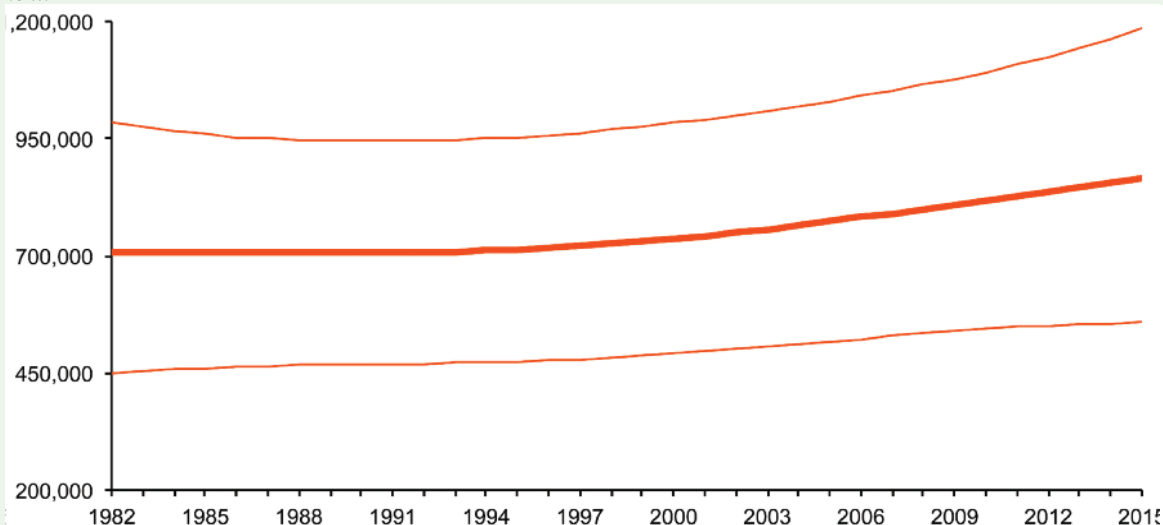
A i když máme to štěstí a červenka nám chvilku pózuje, víc se toho z prostého pozorování nedozvíme. Samečka od samičky nerozeznáme a mláďata jsou naopak natolik odlišná, že by je nezkušený pozorovatel mohl považovat za docela jiný druh. Nápadné je černé oko, které vyniká oproti světlejšímu opeření. Velké oko pojme více světla, což se červenkám hodí při pohybu v hustém rostlinstvu a na zastíněných místech. I díky němu mohou být aktivní od časného rána, kdy zpívají už dlouho před rozedněním, až do úplné tmy po západu slunce. V době, kdy krmí mláďata, sbírají potravu dokonce i během

měsíčních nocí nebo pod veřejným osvětlením.

Přes svoji nenápadnost jsou červenky našimi věrnými souputníky. V lesích, parcích, zahradách, na hrázcích rybníků, v křovinách okolo řek, v polních remízcích a na mnoha dalších vlhčích a stinných místech u nás každoročně hnízdí necelý milion párů červenek. Tento počet, tedy zhruba dva miliony dospělých ptáků, ale platí jen na jaře před začátkem hnízdění. Po vyvedení mláďat se počty více než zčtyřnásobí, takže v létě můžeme uvažovat o osmi a více milionech červenek. K nim se na podzim a v zimě přidají i táhnoucí červenky ze severu, naopak některé naše odletí jihozápadním směrem. Počet přežívajících mláďat se ale rychle snižuje, z původních sedmi milionů vyvedených mláďat jich do dalšího roku přežije jen jeden a půl milionu. Zhruba tři čtvrtiny červenek, které potkáváme na jaře jako hnízdící, jsou tedy jednorocní, loni vylíhli ptáci.

VÝVOJ POČETNOSTI ČERVENEK V ČESKU

Vývoj početnosti hnízdicích párů červenek v Česku od roku 1982 do současnosti. Graf je založen na odhadu početnosti pro roky 2001-2003 z Atlasu hnízdního rozšíření ptáků v ČR (Šťastný a kol. 2006) a na dlouhodobých datech Jednotného programu sčítání ptáků. Dostupná data naznačují, že za nárůstem počtu červenek stojí hlavně populace žijící mimo les, protože početnost červenek v lesích se prakticky nemění.

V zimě je třeba šetřit teplem, a to dokáží červenky mistrovsky. Za velkých mrazů se proměňují v pěřovou huňatou kuličku, aby snížily vyzařování tepla na minimum. Načepýřené peří přitom slouží jako výborná izolace. Není ani náhoda, že tato červenka sedí na ledu. Otevřená voda těsně vedle nemůže mít méně než 0°C, pravděpodobně je o dost teplejší, než okolní vzduch, a červenku příjemně hřeje. Přesto zimy s delšími mrazy a hlubokým sněhem hodně červenek nepřežije.

Foto: Vladimír Lemberk

S červenkami se setkáváme po celý rok, což svádí k označení „stálý“. Ve skutečnosti odpovídají tahové návyky červenek chování většiny „stálých“ druhů: červenky v jižních částech areálu jsou opravdu stálé, ze severních ovšem odlétají zimovat na jih, většinou do Přední Asie a severní Afriky. Některé naše středoevropské červenky odlétají také, jiné přezimují, zvláště v nižších oblastech a v lidských sídlech, kde mají snazší přístup k potravě. Pro hodně červenek je to životní sázka, o jejímž výsledku rozhoduje náhoda. Červenky, které neodletí a podaří se jim přežít zimu, mají velkou výhodu při následujícím hnízdění, protože zaberou ty

nejlepší okrsky a mohou začít s hnízděním hned, jak to počasí dovolí. Na táhnoucí ptáky číhá dlouhá série nejrůznějších hrozeb cestou, a i když se jim podaří za několik měsíců vrátit, musí se po cestě napřed vykrmit, než se pustí do bojů s domácími červenkami a do hnízdění. Jedna dlouhá a studená zima ale z nebezpečné cesty učiní velkou výhodu. Tak se v naší populaci dlouhodobě udržují obě tahové strategie.

HISTORICKÝ ÚRYVEK:

V republice československé jest červenka z nejobecnějších lesních a zahradních ptáků a nechýbí ani v nížině, kde je

velmi hojná, ani na horách, kde stoupá do značných výšek; v okolí Štrbského plesa nalezl jsem 28. července 1923 právě vyvedenou rodinku – tedy ve výšce 1300 m n. m. V blízkosti domů, v zahradách i parcích trpívají červenky mnoho kočkami pro svou důvěřivost a proto, že se zdržují mnoho na zemi.

Brehmův život zvířat. Ptáci. Přeložil Jiří Janda. Nakladatelství J. Otto, Praha 1928

RODINNÝ ŽIVOT

Červenky vypadají mile a neškodně, ale zdání klame. Ve skutečnosti jsou to úporní rváči. V zimě, kdy jsou potravní zdroje omezené, má každá červenka své teritorium, které urputně brání. Teprve na jaře se vytvářejí páry, které vydrží jen po nezbytně nutnou dobu hnízdění. Boje o zdroje bývají tvrdé, každá desátá červenka, která se dožila prvního hnízdění, zahyne při obraně teritoria.

Ani tvorba páru není úplně idylická. Samička oznamuje světu svoji připravenost k páření zvláštním hlasem a samci pak nezbytvá než ji intenzivně krmit a hlídat, aby si pojistil otcovství mláďat, o která se bude později starat.

Samička staví hnízdo ze starého listí, vláken, kořínků a chlupů, přičemž využívá nejrůznějších dutin a prohlubní, které v okolí najde. Jediným limitem je výška nad zemí, většinou se červenkám nechce létat výš než dva metry. Využívají děr po vylomených větvích, prohlubní v pařezech

Tady už začíná být jasné, že jde o červenku, mladý pták přepeřuje do dospělého šatu.

PŘÍBUZNÍ

Červenka patřila donedávna do čeledi drozdovitých. Na základě studia DNA ji však dnes spolu s bramborničky, rehky a slavíky řadíme mezi lejskovité. Do rodu *Erithacus* bývají řazeny kromě naší červenky obecné (*Erithacus rubecula*) ještě dvě její sestry, červenka japonská (*E. akahige*) a červenka komandorská (*E. komadori*). První je široce rozšířená na všech japonských ostrovech a zimuje v jihovýchodní Číně, druhá hnízdí jen na několika drobných ostrovech u jižního Japonska. Nové taxonomické studie ale naznačují, že tyto dva druhy jsou zřejmě příbuznější východoasijským slavíkům než naší července, což by znamenalo, že červenka obecná zůstane jediným žijícím druhem rodu *Erithacus*.

nebo jen v zemi mezi listy či kořeny, ale nepohrdnou ani starou botou, zapomenutým květináčem nebo kapsou pověšeného kabátu. Základním požadavkem na místo je, aby bylo pokud možno kryté a aby samička, která sedí na vajíčkách sama, byla co nejvíce nenápadná. V době stavby či snášení vajíček může samička při vyrušení hnízdo snadno zcela opustit (hnízda červenek, pokud je vůbec najdeme, bychom tedy měli kontrolovat velice opatrně), ale jakmile zasedne na dokončenou snůšku, sedí pevně a odlétá až v poslední chvíli. Nejčastěji najdeme červenčí hnízdo tehdy, když nám takřka pod nohama neočekávaně vyletí červenka a zmizí v blízkém keři. Na blízkost hnízda nás mohou upozornit i varovné hlasy dospělých – i proto je důležité se je snažit naučit.

Hnízdění probíhá rychle. Dva týdny sedí samička na vajíčkách, další dva týdny krmí oba rodiče mláďata. Po vyvedení se o mláďata často stará jen samec, zatímco samička hned začíná další snůšku. Ještě rychlejší je nový začátek, pokud se hnízdění nepovede a počasí nebo dravci je zmaří. Téměř všechny červenky započnou v našich podmínkách alespoň dvě hnízdění, polovina začíná třikrát za sezónu a celá pětina zakládá snůšku dokonce 5x.

Průměrný počet vajec postupně klesá od 7 v prvních snůškách po 4 v pátých snůškách. Jeden pár (nebo lépe jedna samice) tak díky opakovaným hnízděním v případě nezdaru vyvede průměrně 6 až 7 mláďat za jednu hnízdní sezónu.

Očekávaná délka života je u vyvedených mláďat jen něco málo přes 1 rok.

JAK SI ČERVENKY VYBÍRAJÍ PARTNERA?

Každá červenka tráví zimu sama. Na jaře mají samice tři možnosti, jak si vybrat partnera a založit rodinu. Buďto se samička přestěhuje do teritoria některého samce, nebo své teritorium spojí se svým samcím sousedem, anebo počká, až se k ní samec připojí (to se děje nejméně často). Samička se současně snaží zůstat v území, které dobře zná — výběr má tedy značně omezený. Podle očekávání se samci s většími teritorii párují dříve a méně často zůstanou na ocet — mají větší pravděpodobnost, že jejich teritorium zasahuje do „známého území“ některé z okolních samic.

Podle D. G. C. Harper, *Animal Behaviour* 1985

Hnízdo červenky, i se sedícím ptákem, je velice nenápadné, jinak by nemělo šanci přežít. I když je třeba máme na zahradě, vůbec o něm nemusíme vědět. Foto: Yerpo (CC BY-SA 3.0)

Idylicky vyhlížející obrázek, skoro jako z děl starých mistrů, je ve skutečnosti posledním okamžikem před vypuknutím bitvy. Červenky si vzájemně ukazují svá červená hrdélka a snaží se jedna druhou (nebo druhého?) přesvědčit, že ona je ta silnější a protivník by se měl klidit, nebo to s ním špatně dopadne.
Foto: Jiří Sedláček.

Proto můžeme použít mnemotechnickou pomůcku a říci, že červenky zpívají smutně, protože brzy zahynou. Kritický je ale první rok a ty šťastné, které ho úspěšně přežijí, žijí většinou alespoň několik dalších let. Nejvyšší prokázaný věk je úctyhodných 19 let.

SMUTNÝ SLAVÍK

Je zvláštní, jak málo lidí zná červenčí zpěv, i když se v ptačí říši řadí k těm nejběžnějším a zároveň nejbohatším. Zřejmě je to způsobeno skutečností, že červenky nezpívají příliš nahlas a v okolním denním ruchu se jejich poměrně vysoký zpěv nenese na velkou vzdálenost. Všimly si toho zřejmě i samotné červenky a jakožto ptáci městští, a tedy přizpůsobiví, se přizpůsobily. V místech s vysokou mírou hluku ve dne, například u rušných silnic nebo v křoví u vlakových nádraží, zpívají pravidelně v noci. Příčinou tohoto jinak nepřilíš obvyklého nočního zpěvu není umělé osvětlení, jak by se na první pohled mohlo zdát, ale právě vysoká hladina okolního hluku ve dne. Červenky zkrátka potřebují, aby byl jejich zpěv slyšet, a když se jim to ve dne nedaří, snaží se o to v době, kdy je kolem klid. I proto stojí za to naučit se

červenčí zpěv rozeznávat – ne všechno, co zpívá v noci, je slavík.

Nejen z hlediska denní doby, ale i během roku můžeme slyšet červenky téměř kdykoli. S největší intenzitou zpívají na jaře jako všichni ptáci mírného pásu. Ale jaro začíná pro červenky třeba již v lednu, kdy se začínají vytvářet páry, a trvá do prázdnin. V období července a srpna jsou červenky nejtíší. V té době pelichají, zřejmě se jim hůř létá a nechtějí na sebe upozorňovat. Anebo se jen dočasně oslabuje potřeba bránit teritorium, protože potravy je dostatek a stejně se ještě některé páry starají o nedorostlé potomstvo. Od podzimu ale začíná zpěv nanovo, každý pták, dospělý i mladý, si musí ubránit své vlastní teritorium a právě k tomu svůj zpěv využívá. Zpěv červenky, i když méně inzenzivní, můžeme tedy slyšet během celého podzimu i zimy. I když našim uším zní melancholicky a smutně, je vlastně bojovou výzvou a demonstrací síly zpěváka. S tím souvisí i další zajímavost, která je zřejmě v ptačí říši mnohem běžnější, než si myslíme: Protože v mimohnízdním období obhajují své teritorium všechny červenky, tedy i samice, musejí i ony zpívat, a proto podle zpěvu samce od samice nepoznáme.

HISTORICKÝ ÚRYVEK:

Zpěv čermákův je dosti znám a oblíben. Písnička to zádušná, tesklivá, leč mile se poslouchající, zvláště za podvečerního ticha a klidu v přírodě, kupříd

kladu při čekání na sluky. Spustí-li červenka a k ní s výše přidá se lesní skřivan, pak je to duetto smuteční pro světobolisty.

Karel Kněžourek: *Velký přírodopis ptáků se zvláštním zřetelem ku ptactvu zemí českých a rakouských.* Nakladatel I. L. Kober, Praha 1910

OHROŽENÍ

Početnost červenek se u nás v posledních třiceti letech trvale zvyšuje. Na první pohled se proto zdá, že jim žádné nebezpečí nehrozí. Proč se tedy červenka stala ptákem roku?

Důvodem je snaha upozornit na skutečnost, že i široce rozšířené druhy čelí nebezpečím, kterým bychom měli věnovat pozornost a snažit se je odstranit. I když se červenky s nástrahami zatím vyrovnávají úspěšně, nemusí tomu tak být vždycky (nějaké další ohrožení může rovnováhu vychýlit). A co více, právě běžné druhy nám mohou ukazovat rozsah nebezpečí, která u vzácnějších druhů ani nevnímáme.

Prvním z nich jsou nárazy do skleněných ploch. Červenky, jako ptáci žijící při zemi a létající nízko, jsou častými oběťmi nárazů do skleněných zastávek či protihlukových stěn nevhodně postavených v blízkosti křovin nebo nad vodními toky. Nebezpečí zvyšuje i vysoká agresivita červenek, které nejen že si mohou nevšimnout skleněné plochy, ale v případě, že v ní uvidí svůj odraz, na ni mohou i cíleně zaútočit. Sameček červenky se v takovém případě načepýří, vystaví na odiv svoji červenou náprsenku, ale protivník udělá totéž. Pak už zbývá jen přímý útok, skleněné zrcadlo je však nepřítel, nad kterým zvítězit nejde. Jsou zdokumentovány i případy, kdy se sameček při útocích o domnělého soka zobrazeného ve skle doslova umlátí. Červenky také patří mezi 15 ptačích druhů, u nichž jsou nárazy do skel na avif.birds.cz reportovány nejčastěji. A právě zvýšení množství ohlášených nárazů ptáků do skel je jedním z cílů, který jsme si v souvislosti s ptákem roku vytyčili. Následovat budou cílená upozornění vlastníkům nebezpečných skleněných ploch, zejména velkých veřejných staveb, aby se situací něco dělali. S radostí uvítáme, když se zapojíte do letošní kampaně Bezpečné zastávky a ohodnotíte zastávky hromadné dopravy ve svém okolí na zastavky.birdlife.cz.

Na rozdíl od jiných ohrožení, nebezpečná skla mají tu výhodu, že mají vždy nějakého vlastníka. Ten by v lepším případě rád ptákům pomohl, ale neví jak, v tom horším je mu to jedno. K dispozici je celá paleta možných způsobů zabezpečení skel, stačí „jen“ pro každé místo vybrat ten správný a s vlastníkem se na zabezpečení domluvit. Jiné je to v případě ilegálního lovu. Například francouzští lovcí, kteří každoročně nezákonně uloví okolo půl milionů ptáků, střílejí červenky ve velkém, včetně těch našich. Cesta k ochraně takto postihovaných ptačích druhů není rozhodně jednoduchá. Je ale možná a určitě má smysl se o ni snažit. Jednotlivec tu nic nezmůže, ale společná snaha mnoha lidí dokáže vytvořit i politickou sílu, kterou není možné ignorovat. Naplno se to projevilo v loňském roce, kdy půl milionu Evropanů požadovalo po Evropské komisi, aby nezmírňovala pravidla ochrany přírody v Evropě, mezi která patří i ochrana všech druhů ptáků (více o kampani Nature Alert na birdlife.cz). Nyní je zcela na místě, aby se ti samí lidé opakovaně ptali Komise i národních vlád, zda se směrnice o ptácích

ZPĚV

Zpěv červenky výstižně popsal odborník z nejpovolanějších – náš nejznámější autor nahrávek ptačích hlasů a čestný člen ČSO, pan Pavel Pelz: „Červenku považuji za velmi dobrého zpěváka.

Zaslechneme ji již časné zrána a umlká až za pozdního soumraku. Její zpěv je dlouhý a tichý a vždy mně připadalo, jako by zněl lítostivě. Na začátku zpívá tichým tlumeným úvodem s ostrými tóny. Chvilu trvá, než se rozezpívá a pokračuje zvučnou perlivě trylkovou částí zakončenou flétnově znějícími hvizdy.

V některých chvílích slyšíme zvonečkově znějící pasáže. Celý jemný zpěv má melancholický charakter. Podle bohatosti přednesu nacházíme mezi jednotlivými červenkami zpěváky různé kvality. Musíme je dobře znát, abychom posoudili, zda zpěv není ochuzen o některé motivy, nebo nechýbí-li závěrečné hvizdy. Pro nahrávku jejího zpěvu volíme čas pozdního večera a klidu v lese. Červenka je posledním zpěvákem v temném lesním zákoutí.

Vždy jsem měl dojem, že usínajícimu lesu zpívá procítěně tichou ukolébavku.“
<http://www.rozhlas.cz/hlas/>

dodržuje a pokud ne, co pro to jednotlivé vlády dělají. U Evropské komise leží stížnost LPO (francouzský partner BirdLife) na porušování zákonů francouzskými lovcí, ale Komise dosud nenašla dost odvahy, aby soudní řízení s Francií zahájila. I v ochraně červenek se tedy vyplatí nebýt pasivní a vyjádřit svůj názor – například formou podpisu mezinárodních petic, o kterých ČSO informuje.

je, zda pro ně nepřipravujeme past ve formě chemicky ošetřených trávníků či pesticidy stříkaných ovocných stromů. Všichni drobní pěvci krmí svá mláďata drobnými bezobratlými, od žížal na zemi po housenky z listů stromů, a chemií otrávená potrava může snadno ptáčata zahubit. Pokud se tedy nejsme ochotni vzdát chemie v zahradě, neměli bychom do ní ani lákat ptáky, abychom jim víc

HISTORICKÝ ÚRYVEK:

Červenky u nás nebyly nikdy zvlášť pronásledovány číhaři, lovicími pro maso. Lidé je chytali jen pro potěšení milovníků ptactva, a pak také pro to, aby jim červenky přes zimu chytaly obtížný hmyz. Ještě v dobách Fričových si Pražané na podzim kupovali na trhu červenky, aby jim v bytě vychytaly mouchy, blechy a mladé šváby a později, aby je těšily svým příjemným zpěvem.

Jiří Baum: Ptactvo velké Prahy. Orbis Praha 1941

JAK MŮŽEME ČERVENKU PODPORIT

Častou novinářskou otázkou spojenou s ptákem roku bývá, zda mohou lidé vybranému druhu nějak přímo pomoci. Červenka je v tomto směru vděčným ptákem roku právě díky své rozšířenosti. První věcí, nad kterou bychom se měli zamyslet, pokud chceme skutečně pomáhat ptákům v bezprostředním okolí našich domovů, tedy zejména v zahradách,

Červenky žijí nenápadně v přítmi podrostu a prozradí je často až jejich výrazná náprsenka.

Foto: Lukáš Skalický

neuškodili, než pomohli. Pokud máme zahradu bez chemie, můžeme uvažovat o tom, co červenky k životu potřebují. Trocha vlhké měkké půdy někde ve stínu, nejlépe s neshraným loňským listím, jim usnadní přístup k potravě. Hromada klestí může posloužit jako vhodný úkryt pro hnízdo, podobně jako rozsáhlejší porosty křovin. V zimě potěšíme červenky otevřeným krmítkem nízko u země („ptačím stolem“), na kterém si zobnou oblíbené slunečnice. A pokud chceme červenky opravdu rozmazlovat, největší radost jim udělají mouční červí!

Článek je přejat z časopisu České společnosti ornitologické Ptačí svět 1/2016, který je ke stažení na http://bigfiles.birdlife.cz/PS_2016-01.pdf

